

Dr Aleksandra Araszkiwicz

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

e-mail: araszkiwicz.a@gmail.com

Czasy Ottona I z perspektywy Hroswity z Gandersheim

Chrześcijaństwo w Saksonii wprowadzono od VIII wieku orężem i represjami. Wcześniejsze próby misyjne i militarne nie przyniosły efektu, dopiero wojsko-polityczna ekspansja Karola Wielkiego wymusiła chrystianizację tego terenu (Strzelczyk 2000, 9)¹. Integracji podbitych ze zwycięzcami sprzyjało rozwinięcie sieci frankijskiej administracji kościelnej w postaci zakładanych biskupstw, a także zgromadzeń zakonnych męskich, a potem żeńskich. Klasztory, cieszące się łaską władców i możnych, zapewniały w niespokojnym politycznie IX wieku stabilność i stawały się ośrodkami życia intelektualnego kraju. Pozwalały zwłaszcza na kontynuację pracy naukowej i literackiej.

Zmianie podejścia do najeźdźcy sprzyjało także wygaśnięcie wschodnio-frankijskiej linii Karolingów i wstąpienie w 919 roku na tron Henryka I, księcia saskiego. Dynastia saska, zwana też ottońską lub Liudolfingów², panowała w Niemczech do 1024 roku i miała znaczny wpływ na Europę. Już współcześni mieli świadomość wielkości Ottonów, czego świadectwem jest historiograficzna twórczość Hroswity z Gandersheim, zwłaszcza napisane przez nią *Gesta Ottonis*. Stworzyła ona jedną z pierwszych biografii władcy, co świadczy o fascynacji ludzi z tamtych lat Ottonem I i jego przodkami. Utwór ten stanowi ważny dokument przedstawiający czasy Ottona I z perspektywy kobiety, kanoniczki, chrześcijanki.

---

¹ Stopniowo nastąpiło przyswajanie karolińskiej państwowości i jej ważniejszych instytucji, w tym organizacji komesowskiej oraz ustroju lennego (zob. Althoff 2009, 10).

² W literaturze przedmiotu stosuje się zarówno wersję „Liudolfingowie”, jak i „Ludolfingowie”.

Autorka urodziła się między 912 a 940 rokiem³. Zmarła po 973 roku⁴. Była kanoniczką w konwencie w Gandersheim, znajdującym się w Dolnej Saksonii, w górach Harzu⁵. O jej życiu niewiele wiadomo, a wszelkie informacje pochodzą z pozostawionych przez nią dzieł: legend hagiograficznych, dramatów oraz dwóch poematów historiograficznych. Prawdopodobnie wcześniej znalazła się w klasztorze, o czym świadczy jej wykształcenie: znajomość lektur chrześcijańskich i pogańskich (Araszkievicz 2013, 15–16; Homeyer 1970, 8; Wilson 1984, 31–32), a także umiejętności tekstotwórcze. Potwierdza się również doskonałą znajomość Wulgaty, tekstów liturgicznych i hagiograficznych. Hroswita bezsprzecznie żyła i tworzyła w czasach panowania Ottona I. Nie można jednak jednoznacznie określić dat jej życia. Istnieje teza, że żyła do początku XI wieku, a dalsza część *Gesta Ottonis* być może zaginęła (Bertini 2000, VII).

Utwór powstał prawdopodobnie pod koniec lat sześćdziesiątych X wieku, zaczęty przed 968 rokiem, skończony po 973 roku. Jest to jedno z pierwszych dzieł biograficznych o Ottonie I, a zarazem jedna z pierwszych realizacji eposu bohaterskiego w świecie chrześcijańskim⁶ dotycząca tego władcy. Niemal w tym samym czasie, choć niezależnie od siebie, powstały kroniki Widukinda z Corvey (Korbei; ok. 925 – po 973) *Rex gestae saxonicae*⁷ oraz Liutpranda z Cremony (ok. 920 – ok. 970) *De Ottone rege (Historia Ottonis)*⁸. W tysiąc pięćset siedemnastu heksametrach leońskich Hroswita zawarła obraz idealnego władcy, postępującego na wzór biblijnego Dawida, który otrzymał siłę od Boga do walki z wrogiem.

³ W *Primordia coenobii Gandeshemensis* napisała, że urodziła się długo po śmierci Ottona Wspaniałego (912); stwierdziła także, że była młodsza od urodzonej ok. 940 roku Gerbergi II. O datach życia zob.: Nagel 1965, 39–40.

⁴ W *Gesta Ottonis* wspomniła śmierć Ottona I w 973 roku. W tym dziele zawarła też przedmowę skierowaną do Ottona II, co moim zdaniem może świadczyć o tym, że zamierzała kontynuować swoją twórczość.

⁵ Popularnie mówi się o niej, że była mniszką. Bert Nagel w poświęconej jej monografii (1965, 47) napisał: „Gandersheim war kein Kloster, sondern ein Stift und Hrotsvit keine Nonne, sondern eine Kanonisse” („Gandersheim nie był klasztorem, tylko fundacją, a Hroswita nie była zakonnica, tylko kanoniczką” – tłum. A.A.). Warto zatem pamiętać, że w Gandersheim znajdowała się fundacja klasztorna rodu Ludolfingów, w literaturze stosuje się również terminy „klasztor”, „konwent” (por. Strzelczyk 2007, 376–439).

⁶ Epos to, jak wiadomo, gatunek od zawsze wysoko ceniony, a ponadto szczytujący się najdłuższą tradycją. Hroswita mogła czerpać wzory zarówno ze starożytności (Homer, Wergiliusz, Owidiusz), jak i ze średniowiecznej tradycji oralnej, z której wyrosły takie utwory, jak: *Beowulf*, *Pieśń o Rolandzie*, *Pieśń o Cydzie*, *Słowo o wyprawie Igora*. Pewne informacje na temat genealogii eposu można znaleźć w monografii Bogusława Bednarka (2001).

⁷ Właściwie *Res gestae saxonicae sive annalium libri tres*, pisane od 967 roku, przedstawiają dzieje Sasów, ich walki z Frankami aż do śmierci Ottona I w 973 roku.

⁸ Tekst napisany w latach sześćdziesiątych X wieku, obejmuje lata 960–964, przedstawia wyprawę Ottona do Włoch i jego relacje z papieżem.

Tekst zachował się w dwóch manuskryptach: Clm 14485 (Bayerische Staatsbibliothek München, datowany na koniec X – początek XI wieku, odnaleziony w Ratzbonie)⁹ oraz Ms 2883 (Pommersfelden, Schlossbibliothek, datowany na koniec XIII wieku)¹⁰. Do naszych czasów nie dotrwały wiersze 753–1140 oraz 1189–1478, spisane na dwóch składkach, usuniętych lub wyrwanych z kodeksu ratzbońskiego. Dzieła Hroswity, odkryte w 1494 roku, zostały wydane przez Celtesa w Norymberгии w 1501 roku pod tytułem *Opera Hrosvite illustris virginis et monialis Germane gente Saxonica arte nuper a Conrado Celte inventa*, ilustrowane prawdopodobnie przez Albrechta Dürera. Choć dramaty Hroswity ukazały się w tłumaczeniu na język polski w 2013 roku (Araszkiewicz 2013)¹¹, pozostałe teksty nadal czekają na przekład.

Ottonowie na tronie z woli Boga

Na początku *Gesta Ottonis* znalazły się: wstęp, w którym autorka poleca się przełożonej zgromadzenia, Gerberdze II (Hrotsvit 2001, 271–273), oraz dwie dedykacje – dla Ottona I (Hrotsvit 2001, 273–274), a także jego następcy, Ottona II (Hrotsvit 2001, 274–275). Tekst właściwy, historię czynów Ottona I (Hrotsvit 2001, 276–305), Hroswita zaczęła od wprowadzenia akcentów religijnych. Bóg, jedyny król rządzący na wieki, odwrócił losy królów. Umniejszył Franków i wyniósł na tron Sasów, których imię pochodzi od skały, właśnie ze względu na siłę ich charakteru (w. 1–5).

Ogólnikowe stwierdzenia pozwoliły autorce na pominięcie przeglądu dynastii saksońskiej¹². Ograniczyła narrację, by uwypuklić obraz samego cesarza, a nie ca-

---

⁹ Zawiera legendy (*Maria, Ascensio, Gongolfus, Pelagius, Theophilus, Basilus, Dionysius* i *Agnes*), dramaty (*Gallicanus, Dulcitus, Calimachus, Abraham, Pafnutius* i *Sapientia*), poemat historyczny (*Gesta Ottonis*). Powstał najprawdopodobniej w Gandersheim, przekazany do klasztoru świętego Emmerama w Ratzbonie, w którym pozostał do 1803 roku. Był podstawą wydania Konrada Celtesa w 1501 roku.

¹⁰ Zawiera *Gesta Ottonis*, dramaty i legendy. Prawdopodobnie to kopia Clm 14485, choć teksty znajdują się w innym porządku (por. Nagel 1965, 32–34).

¹¹ Cytaty w oryginale zaczerpnięte zostały z edycji krytycznej (Hrotsvit 2001, 271–305), tłumaczenie własne.

¹² Liudolf, protoplasta rodu, był saskim grafem i księciem Saksonii Wschodniej (od ok. 850 roku). Jak zasugerowała Carla Del Zotto (2009, 26; por. Strzelczyk 2000, 13), jego przodkowie brali udział w wyprawie Karola Wielkiego przeciwko Sasom, w konsekwencji czego otrzymali skonfiskowane przegrany teren. Jego młodszy syn, Otto Wspaniały (Znakomity), dzięki umiejętnie prowadzonej polityce rodzinnej stał się jedną z najważniejszych osób państwa wschodniofrankijskiego. Nieznani są wcześniejsi przedstawiciele rodu. Sama rekonstrukcja życia Liudolfa oraz jego syna następcza problemów ze względu na wartościowanie ich początków i mitologizację przez późniejszych autorów, zwłaszcza przez tzw. ottonskich hagiografów tworzących od połowy X wieku (por. Althoff 2009, 14).

tego rodu. Liczyła się dla niej kreacja władcy jako niemal świętego, kreacja, za pomocą której autorka próbowała wyjaśnić sens dziejów i uwznioślić bohatera jej dzieła. Zgodnie jednak z regułami biografistyki antycznej, jednej z najstarszych form pisarstwa historycznego (Łepkowski 1964, 711), podkreśliła wagę rodu, z którego pochodził Otton I. Zaczęła zatem od koronacji Henryka I Ptasznika, syna wielkiego i czcigodnego wodza (Otona Wspaniałego). W trzech wersach przedstawiła jego wstąpienie na tron, podkreślając, że był pierwszy z rodu, który otrzymał godność królewską: „Filius Oddonis magni ducis et venerandi, / Scilicet Henricus, suscepti regia primus / Iusto pro populo moderamine sceptri gerenda” („Syn Otona, wielkiego i upragnionego wodza, / to jest Henryk objął pierwszy rządy / Zgodnie z wolą ludu mając dzierżyć berło”, w. 6–8). Po śmierci ojca w 912 roku został on księciem Saksonii, a siedem lat później możnowładcy frankijscy i saksońscy wynieśli go na tron niemiecki (Del Zotto 2009, 27)¹³, by zapobiec rozpadowi królestwa na państwa plemienne. Hroswita poświęciła mu początkowe kilkadziesiąt wersów (w. 9–32). Jego dzieje przedstawiła pokrótce i pobieżnie. Podkreśliła jego wielkość: „quanta fuerat bonitate honore, / quanta rexit pietate” („jak wielkiej był dobroci i honoru, / z jak wielką rządził pobożnością”, w. 9–10), doceniła utrzymywany przez niego w państwie pokój, co też dało mu opiekę Chrystusa, króla spokoju („rex pacificus”, w. 17). Nie wymieniła jednakże żadnych konkretnych działań czy dokonań króla, choć był ważną postacią na scenie politycznej.

Pierwotne działania Henryka I skupiły się na uporządkowaniu spraw wewnętrznych. Następnie władca ten skoncentrował się na zabezpieczeniu interesów dynastii oraz wzmocnieniu granic na północy i wschodzie. Jego żoną została Matylda, potomkini księcia Sasów, Widukinda. Dzięki licznym zwycięstwom militarnym nad Węgrami, Duńczykami i Czechami umocnił swoje panowanie, a także rozpowszechnił idee chrześcijańskie na podbite kraje¹⁴. Pod koniec życia zainteresował się bardziej sprawami religijnymi, czego wyraźnym dowodem są starania o ufundowanie klasztoru w Quedlinburgu¹⁵.

¹³ Jeśli chodzi o używany przeze mnie termin „król niemiecki”, powołuję się na stwierdzenie Strzelczyka: „Chociaż źródła nie znają właściwie w X wieku ani »królów niemieckich«, ani »Królestwa Niemieckiego«, możemy z czystym sumieniem terminami tymi się posługiwać. Istniało bowiem w rzeczywistości królestwo »Niemców«, obejmujące wszystkie plemiona zachodniogermańskie zajmujące dawną »Germanię« i istniał władca zwierzchni” (2000, 10). Roman Michałowski natomiast zauważył, że sformułowanie „państwo niemieckie” to anachronizm, gdyż w X wieku Ottonowie tytułowali się na ogół bez przydawki przymiotnikowej, ewentualnie pisano „król Franków” albo „król Sasów”, dopiero od XI wieku pojawiał się zwrot „król rzymski” (2009, 123).

¹⁴ O przymusowej chrystianizacji podbitych krajów zob.: *Kronika Thietmara* 2012, 12.

¹⁵ Ukończenie fundacji możliwe było dzięki inicjatywie Matyldy, która poprosiła o wsparcie syna, Otona I. Choć nie została mniszka, pełniła jednakże funkcję przeoryszy (Althoff 2009, 68). Nadrzędnym celem funkcjonowania klasztoru w Quedlinburgu była *memoria* Henryka.

Hroswita trzy wersy poświęciła żonie Henryka, Matyldzie, określonej mianem „clara” („sławna”) i „conregnante” („współrządząca”, w. 22). W zamian za pobożne życie pary królewskiej Trójca Święta obdarzyła ją trojgiem dzieci, z których jedno zostało naznaczone do rządzenia, by po śmierci Henryka nie doszło do walki o władzę. Po tym stwierdzeniu autorka przedstawiła każdego z synów, poczynawszy od Ottona (zwanego później I Wielkim): „Hic aetate prior fuerat, meritis quoque maior, / congruus et sceptris defuncto patre gerendis” („Ten młodszy był wiekiem, jednakże starszy doświadczeniem, / odpowiedni i po śmierci ojca godny jest trzymania berła”, w. 37–38). Hroswita podkreśliła, że już od najmłodszych lat odznaczał się on osiągnięciami i cnotą tak wielką, że nie trzeba nawet o tym pisać. Najlepiej o nim świadczy opieka Chrystusa, cieszącego się zwłaszcza z chrystianizacyjnych dokonań Ottona. Henryk, drugi syn, przedstawiony został jako wielki wojownik, obrońca wiary chrześcijańskiej. Dokładniej opisała trzeciego księcia, Brunona, przeznaczonego na służbę Kościoła. Podobnie jak najstarszy brat, cieszył się łaską Chrystusa, gdyż „Ipsi dona dedit tantae praeclara sophiae, / Quod non est illo penitus sapientior ullus / Inter mortales fragilis mundi sapientes” („Ten otrzymał przesławny dar tak wielkiej mądrości, / że nikt nie jest od niego mądrzejszy / spomiędzy śmiertelnych mędrców zmiennego świata”, w. 63–65). Hroswita pominęła tym samym postać syna Henryka z pierwszego małżeństwa, Tankmara.

Otton został wybrany królem w drodze elekcji w 936 roku. Niezadowoleni z jego sukcesji bracia, Tankmar i Henryk, książę Bawarii (ojciec Gerbergi II, późniejszej opatki Gandersheim i mentorki Hroswity), wznieśli bunt, stłumiony w 939 roku przez nowego króla¹⁶. Otton I Wielki kontynuował działalność ojca: prowadził politykę ekspansywną skierowaną na północ, wschód i południe, podbił ludność chrystianizował. Ufundował klasztor świętego Maurycego w Magdeburgu, którego funkcją miało być upamiętnienie (*memoria*) ojca władcy. Decyzją Henryka Otton poślubił angielską księżniczkę Edytę (Eadit, córkę Edwarda¹⁷. W kilku wersach przedstawiona została jej postać jako wyjątkowej kobiety – pięknej i zarazem dobrej. Związek z Ottonem okazał się szczęśliwy, a jego owocem był syn, Ludolf, określony jako „dulcem [...] prolem / Nomine Liudulfum tantis genitoribus aptum” („słodki potomek / o imieniu Ludolf odpowiedni tak wielkim rodzicom”, w. 121–122).

¹⁶ Henryk zawiązał kolejny spisek w 941 roku, w wyniku którego Otton I miał zostać zamordowany. Ponowne ukorzenie się przed bratem pozwoliło mu wrócić do łask. Zwłaszcza, gdy przyznano mu księstwo Bawarii, „został jednym z najbliższych i najbardziej wpływowych doradców [Ottona – A.A.]” (Althoff 2009, 67).

¹⁷ Warto zauważyć, że u współczesnych Hroswicie kronikarzy pojawiła się błędna informacja na temat pochodzenia Edyty. Świadczy to o dokładności i skrupulatności, z jaką autorka podeszła do swoich źródeł w trakcie pisania.

Hroswita unikała opisywania czynów zbrojnych lub wojennych, ograniczyła się do porównywania Ottona do króla Dawida. Bóg chronił nowego władcę od zasadzek i podstępów, obdarowywał go tak wieloma triumfami, że wydawało się, jakby znów na tronie zasiadał biblijny pogromca Goliata. Do jego zasług należały przede wszystkim chrystianizacja podbitych narodów i utrzymanie panowania nad licznymi ziemiami. Mimo przeszkód, jakie napotykał (m.in. opór zwyciężonej ludności, spiski polityczne wymierzone przeciwko niemu) starał się, by w państwie – według słów Hroswity – nastąpił święty pokój. Ponadto lata czterdzieste X wieku zdominowało wzmożenie starań o nawiązanie ścisłej współpracy z papieżem. Służyły temu: zakładanie biskupstw w Brandenburgu i Havelsbergu, które obejmowały terytoria pogańskich Słowian Połabskich oraz pertraktacje Hadamara, opata Fuldy, z papieżem w sprawie misji chrześcijańskich (Althoff 2009, 73). Otton kontynuował również konsolidację władzy królewskiej przez starania dla członków rodu o obszary, na których ci mogli działać, nie zagrażając mu. Gdy udało się uniknąć niebezpieczeństwa ze strony barbarzyńców, Otton musiał walczyć z podstępami dawnego nieprzyjaciela, „antiqui inimici”, i wywołaną przez niego wojną domową (w. 163–315). Udział Henryka, brata królewskiego, w spisku został zdecydowanie umniejszony, autorka podjęła też próbę usprawiedliwienia go: „Sed spero certe non se sic corde tenere, / Illis consensum sed vi praeberere coactum” („Lecz mam nadzieję, że z pewnością nie on trzymał tak w sercu, / lecz zgoda została wyrażona pod wpływem nacisku na niego”, w. 223–224).

Nawet kiedy Otton został opuszczony przez większość sojuszników i, otoczony przez wrogów w zamieszaniu bitewnym, nie poddał się, zwyciężył z pomocą Boga¹⁸. O jego wspaniałości świadczy fakt, że nie cieszył się z klęski wrogów, lecz bolał nad ich śmiercią, jak Dawid nad Saulem (w. 293–296). Ponadto głosił, że swoje tak wielkie i sławne zwycięstwo zawdzięcza tylko Chrystusowi: „Ipsius titulum tanti clarumque triumphi / non sibi, sed Christi designavit pietati” („Sławę jego tak wielkiego triumfu / nie sobie, lecz wierze w Chrystusa zawdzięczał”, w. 314–315). Walki domowe i perypetie rodzinne ostatecznie zakończyło pojednanie z bratem oraz nadanie mu władzy nad Bawarią: „Et post haec ultra fuerat discordia nulla / Inter eos, animis fraterno foedere iunctis” („I potem nie było żadnej niezgody / między nimi, po złączeniu dusz więzami braterskimi”, w. 376–377)¹⁹.

¹⁸ Warto zwrócić uwagę, że podobny motyw został wykorzystany w pierwszej części *Gallikana*, dramatu autorstwa Hroswity (zob. Araszkiewicz 2013, 20–25).

¹⁹ Althoff (2009, 64) zwrócił uwagę na specyficzny model kończenia konfliktów w X wieku. Między strony uczestniczące w konflikcie angażował się negocjator, aż jedna ze stron nie oświadczyła, że jest gotowa się podporządkować. Następnie dochodziło do *editio*, publicznego rytuału przeprosin, a druga strona okazywała wspaniałomyślność i poddający się otrzymywał zwrot całości lub części swoich utraconych w czasie walk godności. Zanim otrzymał ziemię bawarską, Henryk odbył dwukrotnie tego typu rytuał.

Perypetie małżeńskie Ottona I

W 946 roku zmarła królowa Edyta Angielska. Jej odejście wywołało ogromny żal wśród poddanych. Pozostawiła dwoje dzieci: Ludolfa i Ludgardę. Przedstawienie królewicza jest typowe dla następców tronu: bardzo kochany przez rodziców, podobny do nich pod względem charakteru, wartościowy mężczyzna, „mansuetus, clemens, humilis nimiumque fidelis” („łagodny, mądry, pokorny i bardzo wierny”, w. 431). Ludgarda natomiast opisana została jako piękna, mądra i równie jak brat kochana przez rodziców; od 947 roku była żoną księcia Lotaryngii, Konrada.

Stabilna sytuacja wewnętrzna, skuteczne mediacje na Zachodzie, współpraca z papieżem, a także podporządkowanie sobie księcia Czech skutkowały wzrostem autorytetu Ottona I. Po owdowieniu rozpoczął on starania o rękę Adelajdy, córki króla Burgundii, Rudolfa II, wdowy po Lotarze II, królu Włoch. Hroswita obszernie (w. 466–734) opisała dzieje i perypetie Adelajdy Burgundzkiej, zwłaszcza historię Berengara. Podkreśliła przede wszystkim, że gnębił niesprawiedliwie królową, która przecież, rządząc, niczego złego mu nie uczyniła (w. 492–493). Berengar, graf Ivrei, pragnął za pośrednictwem Adelajdy zdobyć tron Italii. Hroswita wiele uwagi poświęciła uwięzieniu przyszłej cesarzowej, jej ucieczce i schronieniu się na dworze hrabiego Adalberta Atto w Canossie. Zgodnie z wersją kanoniczki to krewni lub doradcy („nostrates quidam”, w. 588) zasugerowali Ottonowi ponowny ślub, tym razem z Adelajdą, jako godną następczynią Edyty. Władca został określony mianem wielkiego, uwypuklone zostały jego związki z rzymskim Augustem (w. 593–594). Król zareagował entuzjastycznie: „ucieszony słodyczą tak wielkiej sławy, / Długo w ciszy przeżywał, / aby w sercu połączyć się z tą królową, / Która była tak wieloma zasadzkami otoczona” (w. 598–601).

Po ucieczce z więzienia i cudownym ocaleniu Adelajdy Berengar został złapany, ale potraktowany z honorem, gdyż Otton, „rex, qui semper fecit sapienter” („król, który zawsze postępował mądrze”, w. 701), zwrócił mu jego godności pod warunkiem, że nie wystąpi więcej przeciwko królowi Niemiec. Wobec naruszenia kontraktu graf został ostatecznie zwyciężony. Berengarowi Hroswita poświęciła jeszcze cztery wersy (1489–1493), w których wspomniała o jego wygnaniu wraz z żoną, Willą.

Opis marszu przyszłej królowej niemieckiej stanowi jeden z najbardziej emocjonujących fragmentów *Gesta Ottonis*. Opisując dzieje Adelajdy, Hroswita skupiła się także na przedstawieniu Ludolfa, jego wypraw i niepokoju dotyczącego ewentualnych zmian w sukcesji. Królewicz wraz ze szwagrem wszedł także w spór z Henrykiem, bratem Ottona, czym wywołał bunt. Lata pięćdziesiąte X wieku zdominowały również walki z Węgrami, których punktem kulminacyjnym była bitwa na Lechowym Polu (Lechfeld) 10 sierpnia 955 roku. Zwycięstwo Otton wymodlił, złożywszy obietnicę założenia świętego biskupstwa w Merseburgu. Po

bitwie natomiast zarządzono modły i uroczystości dziękczynne we wszystkich kościołach w kraju oraz rozpoczęto starania o założenie arcybiskupstwa także w Magdeburgu (Althoff 2009, 83). Pierwszy brakujący fragment (w. 752–1140) prawdopodobnie przedstawiał dzieje powstania przeciwko władcy oraz śmierć Henryka. Zgodnie z opisem chronologicznym w tym miejscu powinna była znaleźć się relacja z bitwy pod Lechfeld²⁰.

Zachował się fragment mówiący o przebaczeniu przez Ottona synowi (w. 1189–1478). Następna brakująca część musiała zawierać informacje: o śmierci Ludolfa (w 957 roku), elekcji Ottona II, nowej wojnie z Berengarem oraz koronacji Ottona w 962 roku. Narracja została wznowiona w momencie koronacji Adelajdy na cesarzową. Prawdopodobnie, wydaje się tak po skrupulatności opisu, cała scena została bardzo dokładnie zrelacjonowana. Otrzymanie godności cesarskiej było punktem kulminacyjnym przedstawienia czynów Ottona I: „Hactenus Oddonis famosi denique regis / Gesta, licet tenui Musa, cecini modulando” („Teraz Ottona, sławnego wreszcie króla, / Dzieje, dzięki delikatnej Muzie, wychwaliłam komponując”, w. 1483–1484). Warto zwrócić uwagę, że koronacja na cesarza i *Privilegium Othonis*, na mocy którego w gestii władcy leżał wybór biskupów oraz zakładanie biskupstw (Althoff 2009, 84)²¹, są dowodami, że umiejętnie porządkował on sobie Kościół.

Otton I próbował stworzyć monarchię dziedziczną, dlatego w 961 roku uczynił królem swego sześciolatniego syna, Ottona II (w 967 roku – cesarzem). Kilka wierszy dotyczy jeszcze papieża Jana XII (w. 1494–1498) i koronacji Ottona II (w. 1499–1505). Choć Hroswita zdawała sobie sprawę, że wspomniane postacie wymagałyby większej uwagi, postanowiła jednak zakończyć swoją relację. W ostatnich wersach pojawiły się ponownie akcenty religijne, stanowiące klamrę kompozycyjną utworu – autorka odwołała się do Boga i jego opieki nad Świętym Kościołem.

Sakralna legitymizacja władzy królewskiej w ujęciu Hroswity

Główny bohater dzieła, Otton I, przedstawiony został jako wzór do naśladowania. Autorka nie wspomniała żadnych wątpliwych moralnie czynów cesarza. Nie uwzględniła np. konfliktu z Rzymem i obsadzania przez władcę swoich papieży.

---

²⁰ Część badaczy uznaje, że wspomniana bitwa została opisana w siedemnastu wersach poprzedzających opis śmierci pierwszej żony Ottona I, Edyty Angielskiej (por. Bisanti 2005, 47). Nie byłoby to jednak zgodne z chronologicznym zapisem czynów Ottona, nie pada również w tym fragmencie nazwa państwa, z którym walczył król.

²¹ Oprócz działalności Ottona I w królestwie niemieckim (nadawanie ziem i przywilejów duchownym oraz możliwość decydowania o powoływaniu nowych biskupów w nowych siedzibach) nie można zapominać o jego wpływie na wybór papieży w Rzymie.

Cieszył się on wsparciem Chrystusa, postępował zawsze mądrze i sprawiedliwie. Dennis Krantz (1987, 204) zauważył, że *Gesta Ottonis* należy analizować w trzech aspektach: „the use of David as a heroic exemplar [...], an avoidance of the language and happenings of classicizing epic, and an implied criticism of the older heroic model”²². W każdym z tych trzech aspektów należy podkreślić nowatorstwo Hroswity. Heroizowana postać stała się symbolem takich chrześcijańskich wartości, jak: *pietas* (pobożność), *virtus* (odwaga), *sapientia* (mądrość), *clementia* (wyróżumiałość) (Krantz 1987, 104). Fascynacja bohaterem jest widoczna zwłaszcza w języku. Warto natomiast zwrócić uwagę na brak elementów charakterystycznych dla eposu: opisów bitew, katalogów stron walczących, scen zbrojenia się, opisów tarcz, co podkreśla – wysunięty przez samą Hroswitę – brak zależności od jakichkolwiek dzieł epickich. Del Zotto (2009, 104) zasugerowała, że *Gesta Ottonis* „sembra anticipare le succesive biografie agiografiche”²³.

Panowanie Ludolfingów, zwłaszcza Ottona I, Hroswita rozpatrywała w perspektywie teleologicznej. Boska wola sprawiła, że Frankowie ustąpili Sasom, a dowodem tego jest nieustająca opieka Chrystusa nad nowym rodem panującym. Jednocześnie państwo Ottona stanowi kontynuację wcześniejszych imperiów – Cesarstwa Rzymskiego i Karola Wielkiego. W tekście Hroswity wyraźnie zaznaczyła się tendencja do poddawania wiedzy o przeszłości nieustającym przekształceniom. „Teraźniejszość – rozważał Althoff (2009, 29) – wyjaśnia nam przeszłość. Stąd nieustające dopasowanie pamięci do bieżących problemów i aktualnie zachodzących procesów”. Otton I zasługiwał na chwałę, gdyż na jego barki został złożony obowiązek kontynuacji działań poprzednich wielkich cesarzy. Ci, którzy występowali przeciw niemu, musieli być podjudzani (świadomie lub nieświadomie – w zależności, czy mowa o krewnych króla czy zbuntowanych poddanych) przez diabła, gdyż to właśnie po stronie Ottona stał Bóg. Warto zwrócić uwagę, że pod tym względem Hroswita kontynuowała temat eksponowany zarówno w legendach²⁴, jak i dramatach²⁵: tylko Najwyższy jest jedyną drogą w życiu, tylko On inspiruje do dobra, tylko wiara w Niego usprawiedliwia wszelkie decyzje, jakie się podejmuje. Wiara w Boską opatrność stanowi cechę charakterystyczną twórczości kanoniczki.

²² „Użycia postaci Dawida jako bohaterskiego przykładu [...], unikania języka i wydarzeń z klasycyzującej epiki oraz ukrytej krytyki dawniejszego modelu bohatera” (tłum. A.A.).

²³ „Wydaje się, że wyprzedzają przyszłe biografie hagiograficzne” (tłum. A.A.).

²⁴ Streszczenie treści legend w języku polskim zob.: Strzelczyk 2007, 396–401.

²⁵ Na temat treści dramatów oraz podejmowanych w nim tematach zob.: Araszkiewicz 2013, 16–51.

Bibliografia

- Althoff Gerd (2009), *Ottonowie. Władza królewska bez państwa*, przeł. M. Tycner-Wolicka, Warszawa.
- Araszkievicz Aleksandra (2013), *Chrześcijański Terencjusz na scenie. Dramaty Hroswity z Gandersheim*, Warszawa.
- Bednarek Bogusław (2001), *Epos europejski*, Wrocław.
- Bertini Ferruccio (2000), *Introduzione e note*, [w:] Rosvita, *Dialoghi drammatici*, przeł. i oprac. F. Bertini, Milano, s. V–XXIII.
- Bisanti Armando (2005), *Un ventennio di studi su Rosvita di Gandersheim*, Spoleto.
- Del Zotto Carla (2009), *Rosvita. La poetessa degli imperatori sassoni*, Milano.
- Homeyer Helen (1970), *Hrotsvithae opera*, München–Paderborn–Wien.
- Hrotsvit (2001), *Opera omnia*, oprac. W. Berschin, München–Leipzig.
- Krantz Dennis (1987), *The „Gesta Ottonis” in its context*, [w:] *Hrotsvit of Gandersheim. Rara avis in Saxonia? A Collection of Essays*, red. K. Wilson, Ann Arbor, s. 201–209.
- Kronika Thietmara* (2012), przeł. i oprac. M.Z. Jedlicki, posł. K. Ożóg, Kraków.
- Łepkowski Tadeusz (1964), *Kilka uwag o historycznej biografistyce*, „Kwartalnik Historyczny”, nr 3, s. 711–716.
- Michałowski Roman (2009), *Historia powszechna. Średniowiecze*, Warszawa.
- Nagel Bert (1965), *Hrotsvit von Gandersheim*, Stuttgart.
- Strzelczyk Jerzy (2000), *Otton III*, Wrocław.
- Strzelczyk Jerzy (2007), *Rara avis In Saxonia – Hroswita z Gandersheimu*, [w:] Tenże, *Pióro w wątlých dłoniach. O twórczości kobiet w dawnych wiekach*, Warszawa, s. 376–439.
- Wilson Katharina (1984), *The Saxon Canoness. Hrotsvit of Gandersheim*, [w:] *Medieval Women Writers*, red. K. Wilson, Athens, s. 30–46.

Summary

Times of Otto I the Great from the Perspective of Hrosvit from Gandersheim

When it is told about Hrosvit, a canoness from Gandersheim, as a writer, generally it is meant about her six dramas, which are certainly representing her best creative skills. The historical poems, especially *Gesta Ottonis*, which this article concerns, are much less known. The protagonist of this literally work is Otto I the Great (912-973), who was elected a king on 936 (on 962 was elected an emperor). Hrosvit lived and created primarily during his reign. The times of Otto the Great were dominated by relations with the Church and in the history he enrolled as a politician and strategist. It should be also noted, that Otto the Great used religious institutions, which strengthened his power significantly. This cooperation of Church and kingdom/empire is also noticeable in *Gesta Ottonis* of Hrosvit.